

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 81`4:378

Т.Ф. Коляда-Березовська

ФОРМУВАННЯ ДИСКУРСИВНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ ОСВІТИ

Наведено алгоритм роботи з текстом на основі творчих завдань до нього у процесі фахової підготовки студентів, увагу приділено поняттям «прототекст», «метатекст», «інтертекстуальність» та «інтенціональність». Наголошено на використанні креативного потенціалу студентів як здатності асоціативно-метафорично мислити для виконання текстово-аналітичних творчих завдань.

Ключові слова: дискурсивне мислення, інтенціональна сутність, текст, інтертекст, прототекст, метатекст.

Новітня модель вищої освіти визначається вузькоспеціалізованим функціональним підходом до підготовки фахівців при мінімізації кількості аудиторних годин, що, на думку вітчизняних і зарубіжних вчених-методистів, мало відповідає **проблемі** й завданням гуманізації та гуманітаризації вищої технічної освіти. Вже аксіомою стало твердження про те, що переважна більшість студентів, знаючи правило (теорію), не завжди може ним скористатися на практиці. Причина такого становища полягає у недостатній сформованості дискурсивного мислення, що дається взнаки в усно / писемномовленнєвій комунікації. Формування цих основ – процес складний і тривалий, що передбачає поступовий, поетапний розвиток усіх складників дискурсивної свідомості студентів. Адже майбутній спеціаліст має не тільки володіти знаннями в тій галузі, що обрана ним як фах, але й бути здатним до застосування їх в інших, суміжних, сегментах – креативній техніці та економіці, де саме гуманітарна підготовка, мовно-мовленнєва компетенція як творчий базис забезпечує евристичну складову кваліфікації професійних кадрів нової генерації.

У процесі підготовки таких кадрів особливе місце посідає система творчих завдань, які пов'язані з основною одиницею процесу навчання – текстом, носієм освітньо-наукової інформації. Тому аналітико-

синтетичне опрацювання навчальних текстів є невід'ємним складником системи знань, умінь і навичок, а також важливою умовою формування і професіональних компетентностей студентів, і поглиблення дослідницько-творчого начала особистості.

У даній статті ми маємо за мету висвітлити методику роботи над/з текстом на основі системи творчих завдань у процесі формування дискурсивного мислення студентів.

Вже вельми тривалий період за кордоном розглядаються два взаємопов'язані, але протилежні щодо виділення основного суб'єкта діяльності процеси. Це навчання (education/обучение) і вивчення, або самостійне опановування (learning/изучение). Різницю між цими процесами, поміж іншого, можна відзначити в тому, що в процесі вивчення більше потрібна корекція знань у ході засвоєння вузівських навчальних дисциплін та їх відтворення. В процесі навчання необхідність корекції знань студентів суб'єктивно відчувається менше, оскільки навчальну роботу виконують підготовлені фахівці – професорсько-викладацький склад закладів вищої освіти: зрозуміло, що знання, передані ними учням, мають бути правильними. Але, як відомо, справа саме в тому, що знання не можна передати, в буквальному сенсі цього слова. Їх можна набути у процесі навчальної діяльності, самостійної або спільної, з педагогом. Коли знання при навчанні рухаються від викладача до студента, вони зазвичай викривляються, спотворюються, тією мірою, до якої інтелект слухачів не готовий до сприйняття наукової інформації. Значне викривлення відбувається при словесних формах надання навчальних знань. Адже, не випадково у Стародавньому Римі існував вислів: *Vox audita perit litera scripta manet* («Сказане слово минає, написана буква залишається»), який образно вкарбував важливу роль навчальних текстів у системі освіти.

Свого часу М. М. Скаткін рекомендував враховувати таке: «чим більше вчитель повчає... і чим менше надає... можливості самостійно набувати знання, мислити й діяти, тим менш енергійним і плідним стає процес навчання...» (підкр. нами – К.-Б. Т.) [1, 46], наголошуючи на тому, що глибоких і стійких знань можна досягти лише за умови ретельно продуманої і спланованої системи творчих завдань.

Саме у контексті сказаного нами розуміється текстова-аналітична діяльність студентів у процесі набуття знань як гуманітарного, так і технічного профілів освіти.

Лінгвісти стверджують, що існує близько 250 визначень поняття «текст», але жодне з них не є канонічним. У межах нашого дослідження ми обираємо за робоче таке розуміння тексту: це змістовно-формальна і функціонально-самодостатня компонента комунікативного акту, яка є відбиттям «живих» реалій і містить лінгвістичні моделі, що дають можливість розвивати різноманітні усно / писемномовленнєві навички, а навчальні тексти фахового спрямування як синтез освітньо-наукового і літературного базису, до того ж, є ще джерелом розвитку креативного потенціалу студентів. Іншими словами, текст - це «простір, де відбувається процес творення смислів».

Дидактичні цілі тексту можуть бути різними: висвітлення концептуально-теоретичних положень, надання певної інформації, закріплення раніше сприйнятої, введення кількісних / точних даних, пов'язаних тематичною лінією тощо. Вибір видів і послідовності творчих завдань для роботи над текстом детерміновані рівнем засвоєння студентами нової інформації, що безпосередньо залежить від когнітивного фактору.

Алгоритм засвоєння знань і набуття вмінь, як відомо, такий: сприйняття інформації – її осмислення – запам'ятовування – аналітичне розуміння / опрацювання – відтворення / продукування нового знання / інформації вторинного рівня згортання.

Складники наведеного алгоритму в організаційно-методичному плані відповідають розподілу завдань по ланках: студентам надається творчий простір і самостійність при виконанні завдань, можливість самостійно або у команді здійснити пошук, збір необхідної інформації різними методами (вивчення першоджерел / текстів-оригіналів, вилучення з них важливих / найсуттєвіших даних, опитування, бесіди, анкетування та ін.), її аналіз, в ході якого пропонується пошук відповіді на актуальне питання (наприклад, "Які проблеми/завдання постали в даній галузі?"; "Що можна зробити для вирішення проблеми/оптимізації діючої моделі?" і т.п.).

Послідовність застосування творчих завдань при роботі з навчальними текстами фахового спрямування – одне з найскладніших і менш за все розроблених питань. Особистий досвід у співвіднесенні з міркуваннями відомих методистів (Арутюнова А. Р. [2,], Костомарова В. Г. [3,], Кукушина В. С. [4], Митрофанової О. Д. [3] та ін.) дозволяє

окреслити контури системи творчих завдань і послідовність їх виконання.

1. Робота з назвою, заголовком тексту: сегментація, виокремлення ключових слів, концептів. Оскільки у людській свідомості картину світу формує складна парадигма концептів – специфічних, кондесованих визначників досвіду, що репрезентується вербально (мова постає складним механізмом творення, осягнення, оцінки і переоцінки соціального, культурного, політичного, професійного досвіду), то, аналізуючи їх, отримуємо проекцію системи знань, уявлень, суспільних відносин тощо.

Завдання цього виду зорієнтовані на формулювання можливого варіанту / альтернативи назви, що оцінюватиметься як вияв творчої сутності особистості.

Креативність характеризується асоціативно-метафоричними формами мислення. Це безперервний процес: сприйняття об'єкта, що є зовні, і творення іншого, такого, котрий існуватиме як вияв інтенціональної (духовної) сутності людини. При цьому інтенціональне (від *intensio* – внутрішня напруга, *intend* – мати намір, *tendere* – прагнути) розуміється як втілення вольового імпульсу, створення свідомістю предмета, *прагнення* в його сутність, *вглиб*. Тому сегменти заголовку, концепти, що виокремлені в ході виконання завдання, мають бути усвідомлені як одиниці творчого опрацювання в ході лінгвістичного, текстологічного аналізу. Поряд з тим, робота з назвою, заголовком тексту – це аналіз інформації, яка в гранично стислому, концентрованому вигляді відображає основний смисловий зміст наукового тексту, його ідею.

2. Декомпозиція, розподіл тексту на складові. Завдання потребує від студентів інтенсивного логічного мислення, адже їм необхідно зрозуміти межі й порядок слідування частин – констатуючої, аналітичної, оцінної, рекомендаційної, – і того, що формує текстову єдність, наявні маркери, індикатори, конектори та інше. Крім того, аналіз побудови, «архітектоніки» тексту передбачає оцінку того, наскільки студенти володіють знаннями / навичками композиційної організації тексту. В такий спосіб перед студентами розкриваються можливості конструктивного ставлення до текстового матеріалу з різних сторін, поглиблюється їх дослідницький потенціал.

На цьому етапі текстово-аналітична робота стає технологією підвищення рівня професійної підготовки, розширення діапазону компетентності та креативності.

3. Виявлення формально-стильових особливостей текстів з подальшим зсувом інтересу з «вертикальної» інтертекстуальності, на «горизонтальну», тобто розгляд контекстуальної зумовленості.

Завданням цього етапу є продукування текстів вторинного/n-рівня згортання інформації, що передбачає опору на вже існуючі тексти.

Принагідно зазначимо, що один і той же текст за різних обставин може бути прототекстом і метатекстом.

Прототекст – це базовий текст, з опорою на який створюється метатекст.

Метатекст – це текст про текст, інакше кажучи, текст, який виконує не лише власне референтну функцію, а й функцію інтерпретації експлікації референтного сенсу прототексту. Таким чином, прототекст і метатекст – це функціональні різновиди тексту як субстанції *інтертекст* [5].

Інтертекстуальність – термін, уведений у 1967 році теоретиком постструктуралізму, французькою дослідницею Ю.Кристевой для позначення загальної властивості текстів, що виражається в наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти (або їх частини) можуть багатьма різноманітними способами явно або латентно посилатися один на одного. Слід зауважити, що ідея «діалогу між текстами» в первинному варіанті належала М. М. Бахтіну. На сьогодні існує кілька підходів до вивчення інтертекстуальності, а також багато визначень даного поняття.

4. Продукування тексту n-рівня згортання інформації. Виконання завдання зі створення тексту другого/n-рівня згортання інформації, метатексту (анотації, реферату, аналітичного огляду, курсової роботи), зазвичай, є фрагментарним або повним цитуванням індексально навантажених частин текстів-«донорів».

Цитата як основна форма інтертексту в науковій комунікації при цьому є формально маркованим фрагментом раніше опублікованого(-их) тексту(-ів), що може зазнавати структурних, функціональних, а нерідко і семантичних змін, а це вже функціонування в дещо іншому жанровому полі.

За конкретних умов творчого завдання студенти крім методу екстрагування застосовують метод перефразування, інтерпретацію, або їх гармонійне сполучання відповідно до мети створення тексту-«реципієнта».

Отже, з метою формування дискурсивного мислення, мовно-мовленнєвої компетенції студентів важливо навчити їх умінню аналізувати і продукувати тексти з урахуванням їхньої стилістичної специфіки. Для цього необхідно до системи роботи над розвитком фахових умінь майбутніх спеціалістів у процесі опановування ними різними політехнічними знаннями і вміннями включати комплексні блоки тексто-аналітичних творчих завдань.

Список використаних джерел

1. Скаткин, М. Н. О задачах психологии в области политехнического обучения / М.Н.Скаткин // Вопросы психологии.– 1956.– N 4.– С.46-59.
2. Арутюнов, А. Р. Теория и практика создания учебника русского языка для иностранцев / А. Р. Арутюнов.– М.: Русский язык, 1990. – 168 с.
3. Митрофанова, О. Д. Методика преподавания русского языка как иностранного / О. Д. Митрофанова, В. Г. Костомаров и др.– М.: Русский язык, 1990. – 270 с.
4. Кукушин, В. С. Теория и методика обучения / В.С. Кукушин.– Ростов-на-Дону: Феникс, 2005.– 476 с.
5. Балыхина, Т. М. Словарь терминов и понятий тестологии / Т.М. Балыхина.– М.: РУДН, 2000.– 86 с.

Приведен алгоритм работы с текстом на основе творческих заданий к нему в процессе профессиональной подготовки, внимание уделено понятиям «прототекст», «метатекст», «интертекстуальность» и «интенциональность». Акцент сделан на использовании креативного потенциала студентов как способности ассоциативно-метафорическим мышлить в ходе выполнения тексто-аналитических творческих задач.

Ключевые слова: дискурсивное мышление, интенциональная сущность, текст, интертекст, прототекст, метатекст.

The algorithm of working with the text is given on the basis of creative tasks for him in the process of professional training. Attention is given to the

concepts of "prototext", "metatext", "intertextuality" and "intensional". The emphasis is on using the creative potential of students as the ability to associate metaphorical forms of thinking in the performance of analytical creative assignments to the text.

Key words: discursive thinking, intensional essence, text, intertext, proto-text, metatext.

УДК 378.147.811.161.1

О.К. Романова, Г.И. Курова

**ПРО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА»
ІНОЗЕМНИМИ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

Стаття присвячена питанню ефективної організації мовної підготовки студентів з числа іноземних громадян в Україні.

Ключові слова: українська мова як іноземна, іноземні студенти та магістри.

На початку XXI століття освіта перетворюється у глобальний фактор розвитку людства. Змінюються не тільки функції освіти, її стратегічні завдання, а й система цінностей, які вона покликана формувати. Освітньовиховний процес, який орієнтується на формування мислення і свідомості у дусі діалогу культур, тим самим формує людину гуманну, освідчену, мислячу, творчу, якій притаманні загальнолюдські цінності і яка несе в собі риси “громадянина світу”. Така креативна особистість соціально найбільш адаптована до реалій нового століття.

Роль вивчення мови у цьому процесі найважливіша, тому що мова — це код нації, її найцінніший скарб, душа кожної національності. В мові акумулюється стара і нова культура, ознака національного визнання. Конституція України своїми статтями 10 і 11 визначила головні орієнтири державної мовної політики, українська мова отримала статус державної. Здійснюючи державну мовну політику, дбаючи про гармонійний розвиток мовних відносин, про якнайповніше задоволення мовних потреб усіх верств населення країни маємо виходити з цих конституційних засад, з національних інтересів України як суверенної держави.